

GENOVEVA

Palau de Tremp, juliol 1940

CAPÍTOL I

LA GUERRA!, VA SOSPIRAR LA GENO.

La guerra que s'ho ha emportat tot, es deia mentre contemplava les males herbes de l'hort que se li presentaven desafiants i provocatives per haver-li conquerit un espai que fins feia poc li pertanyia absolutament.

La guerra!

El paisatge semblava el de sempre. Els arbres pletòrics de fulles que gairebé no permetien que es filtressin els raigs de sol, els cants dels pardals que eufòrics la saludaven, el cel majestuós, ampli i diàfan, i tanmateix la Genoveva hi era indiferent, com si aquell esclat de joia no fes per a ella o li estigués prohibit.

De ben aviat que es passejava absorta pels bancals del seu antic jardí sense reconèixer-se en la noia que havia estat tan orgullosa de les seues plantes i les seues flors. Ni tampoc en la jove que adorava el tacte de la terra mullada o l'olor de les primeres tomateres.

Quan es va casar i va arribar al mas, ignorava com cuidar unes roses o quan s'havia de regar o de collir. Al cap d'una primavera o dues, però, va passar a ser una experta fins a esdevenir la mestressa d'aquell terreny al darrere de la casa pairal.

Recordava els consells de la padrina Roser, amb quina dedicació se li dirigia, amb quina alegria hi treballava i l'eufòria compartida quan descobrien els primers brots de les llavors que ella mateixa havia plantat.

Li venia a la memòria el somriure tendre i savi de la vella davant el seu entusiasme. És clar que ho havia previst. Qui es pot resistir a la força de la natura? La padrina li havia ensenyat tota la seua ciència i se sentia satisfeta de la seua alumna. I ella... n'estava tan orgullosa!

Però ara... què en quedava de tot allò?

Va agafar amb les mans un sarpat de terra i el va deixar caure lentament. Molt lentament. Com un rellotge d'arena infinita que no arriba mai el torn de donar-li la volta. Era aquesta la percepció que tenia del temps. El temps que s'havia confabulat amb qui sap quins enemics perquè cada minut, cada segon es clavés dins del seu cor. El temps, tossut i insuportable, que havia fet estralls en tot el que l'envoltava.

Ets una altra, Geno! Ja no ets la mateixa! Ningú no ho és al poble tampoc, va lamentar.

Es mirava les mans buides com si fossin un símbol del que ja no era, del que havia perdut.

S'havia despertat d'hora i, endreçant sense ganes per la casa, es posava malalta tot pensant en el viatge que havia de fer. L'endemà havia de baixar a la presó de Lleida. Idees grotesques, visions espantoses de cossos putrefactes i ignorats, escenes dramàtiques de la insensatesa de la guerra li venien al cap com en una competició patètica per demostrar quina era la més angoixant. Amics del poble contaven com en qualsevol barranc o en qualsevol revolt hi havia restes calcinades... potser demà s'ho trobaria ella mateixa. No serien històries explicades sinó imatges que se li enroscarien dins seu. Per sempre. Per sempre més.

Vagarejava per l'hort i, nerviosa com estava, matava les hores traient les males herbes que creixien al costat dels

seus enciams o de les seues alberginieres. Sense adonar-se'n ho feia amb ràbia, amb més força del que era necessari. Tant de bo que es poguessin arrencar tan fàcilment els seus pensaments. Un petit gest de la mà i fora. Un altre i fora. Tan senzill com això. Però no ocorria.

Aquell migdia no estava d'humor per contemplar les roselles que abundaven fins on podia albirar ni tampoc per arrecerar-se a l'ombra de l'olivera que havia estat una mena d'aixopluc per als membres de la família. Les ganes d'atansar-se, malgrat l'ambient calorós, fins al rierol que corria a prop de la casa per gaudir del verd intens de les falgueres o dels lliris grocs, s'havien esvaït també. Tot allò que podia causar-li plaer havia deixat de tenir sentit per a ella.

Encara no era l'hora per preparar el dinar i el seu home i la filla havien pujat als camps, ara erms i descuidats.

Si els padrins ho veiessin!, va doldre's.

Es va preparar una infusió de camamilla que havia arreplegat uns dies abans i va seure en un roc del prat dirigint la vista cap a la casa. Pobra casa!

CAPÍTOL 2

EL MAS ERA EN UN PETIT TURÓ a un parell de quilòmetres de Palau de Tremp. Una masia antiga que pertanyia a la família des de feia més de cinc generacions. Aïllada en mig del prat, gaudia d'una façana que a l'hivern, quan estava ennuvolat o nevava, enyorava el sol però que a la primavera es despertava amb la claror del nou dia i que engrescava de vitalitat els que hi dormien. De bon matí, la llum els empenyia a continuar la història del dia anterior i de l'altre, la de tots els avantpassats que els havien precedit. Avis o tietes que ja no recordava ningú. Que el pas dels anys havia fet oblidar per més que aquella casa havia estat tan seua com ara ho era de la Genoveva i el Marçal. Els Capdevila.

Eren estius, els d'abans de la guerra, en què els geranis s'oloraven des de tots els extrems del pati i l'heura s'enfilava per les parets de la casa. Hi havia aleshores llençols estesos voleiant a la part del darrere. La roba blanca feia les delícies dels més petits que s'hi arraulien mentre la mare o la padrina els renyava. Però els nens, el Jordi i la Cèlia, no en feien cas i omplien l'espai de xiscles i de riures. Els agradava l'olor del sabó i, si feia calor, el plaer de la frescoreta de la tela humida a la cara o als braços els compensava d'algun càstig que els havia caigut per no creure.

—Marxeu d'aquí! Si us agafo, tastareu l'espardenya —cridava la Geno sense gaire èxit.

Eren dies que permetien a les dones de la casa extasiar-se amb la bellesa de l'horabaixa o il·lusionar-se perquè augmentarien la família. Homes i dones ignorants del fet que gaudien d'una vida que aviat s'acabaria i que aquelles tonalitats blaves o taronges dels capvespres no tornarien perquè el món es transformaria sense remei. Els colors van dissipar-se, el gust per badar també. Potser en un altre lloc encara en quedaven, però no a casa seua.

Quan feia poc que havia acabat la guerra, era obvi que l'edifici havia passat per millors èpoques. Una mà de pintura no li hauria anat malament, ni s'hauria menyspreat l'arranjament de les escales que pujaven al porxo, amb el terra irregular o esberlat, ni el canvi de la fusta de les finestres, enfosquida i cendrosa com un dia encapotat en què el sol s'entesta a no sortir. Era com si el mas fos partícip dels sentiments negatius dels seus inquilins i s'hagués encomanat d'aquell viure sense un demà, d'aquell viure sense il·lusió.

S'enyoraven els mesos càlids en què la llimonada fresca que preparava la padrina Roser amb les magdalenes, les millors de la comarca, eren devorades per la canalla. I pels adults també. Els habitants del mas eren una família acollidora i, sempre abans que la percepció del món, tal com l'entenien, s'esfumés, veïns del poble pujaven a comentar el que es murmurava a les botigues o a assaborir algunes de les viandes de la mare del Marçal amb què, riallera, no tenia cap objecció a complimentar a tot el que s'atansava a la seua cuina. No hi havia necessitat d'avisar si es presentaven a dinar o a berenar. Perquè a la llar dels Capdevila sempre es deixava ben clar que com allí no se'ls rebia enlloc.

Ja podia protestar el marit, el Fèlix, que la padrina Roser invitava pròdigament qualsevol que segués al seu porxo. El padrí s'enfurrunyava perquè tenia la casa a vessar o perquè no podia fumar tranquil al seu racó de l'hort. La seua dona

no volia perdre la fama que tenia al poble de generosa i afable i l'home sabia que si la volia tenir de bon humor, i això per a ell era sagrat, les seues queixes no passarien de dos o tres renecs que no escoltava ningú.

—No estàs mai conforme amb res —li recalcava la Roser, mentre li posava un plat d'escudella calenta ben farcit de pollastre, quan arribava de la granja, i un tros de pa acabat de fornejar. En aquest cas, ell callava. Era una mena de suborn, un joc a què tots dos estaven avesats. Al final, amb l'estómac ple i el llit calent, el padrí es mostrava agraït.

I és que a la padrina li agradava xerrar i les visites la distreien. Mai no havia suportat estar sola. Des de petita li havia plagut estar envoltada de gent i ella, amb el seu caràcter obert, havia fet que l'ambient de la casa fos alegre i distès. La Roser, a la cuina, la cambra més important del mas, era el caliu de la llar. El cos robust, la mirada viva, les mans enèrgiques, estant al corrent de tot.

Tenia un somriure contagiós i una conversa en què no hi mancaven temes. Si estaves al seu costat no t'avorries i, a més, sabia com fer-te trobar bé. La senties propera, càlida, confortable...

—Genoveva, aquest corder amb escarxofes que has preparat és deliciós. Lo millor que he menjat en ma vida! —exclamava mentre es llepava els dits, sense recordar, o potser sí, que la recepta l'hi havia cedit ella mateixa. Però així era la Roser. Desinteressada i despresa, com ningú.

D'aquesta manera, la Genoveva i el Marçal evocaven èpoques passades. Amb figuracions d'un entorn ideal, com si les dificultats o els problemes haguessin estat expulsats de la memòria. Ja no existien ni les misèries d'un ahir caducat, ni el fred de les matinades o la fatiga de patir uns anys que es consumien sense cap alegria ni satisfacció. No havia estat fàcil la vida al mas, sense llum, sense aigua... però ara tot restava en un parèntesi fet només d'allò que

haurien desitjat, més que de la realitat. Records que els ajudaven si més no a reeixir en un present que per a ells encara era pitjor.

La padrina va morir el gener del 1936 i amb ella va marxar l'ànima de la casa. A partir de llavors, el seu marit es va sentir desconcertat. El mas era un indret on dormia, on menjava, però ja no era la seua llar, el seu recer. El lloc s'havia transformat en un espai impersonal. Voltava per les habitacions sense saber on posar-se. Enyorava les seues disputes, la seua pell tèbia, la manera com el guaitava quan s'enfadava... Caminava sorrut amb la seua gorra i el bastó pels camins de grava, buscant abric a l'hort, però aquest també havia perdut l'encant. Els racons on jeia o fumava havien esdevingut buits i tan estranys que només li confirmaven la seua solitud. Ja no hi havia llocs preferits. No els va trobar més ni tampoc en va fruir. Tot era feréstec i tot li recordava a ella.

—És com si m'hagués d'aparèixer a qualsevol racó. Pense que serà al jardí, vigilant els pardals que no es menjon lo fullam o al dormitori... però quan hi arribo, no hi és i el pitjor és que no hi tornarà a ser —explicava al seu fill Marçal sense que s'ho pogués acabar.

La casa se li va fer inhòspita, estranya i, malgrat els nets, el Jordi i la Cèlia, que li feien costat, res no el va consolar.

De poc servien les atencions de la Geno que veia amb preocupació com l'energia del padrí s'esmicolava. El sentia revoltar-se perquè ja no podia carregar els sacs de patates o, quan insistia a ajudar-la a les feines de l'hort, havia de soltar l'aixada al mig del bancal perquè els braços no li responien.

—Deixeu-ho, padrí. No us preocupeu... —I les recomanacions de la Geno es diluïen ràpidament perquè el vell se n'anava capcot sense escoltar-la.

L'observava empassar-se els plats amb desgana o passejar fins a la tomba de la Roser, portant-li les belles roses del jardí o netejant aquell rectangle de terra que contenia allò

tan preuat per a ell, i s'adonava que a la mort no li calien gaires esforços per seduir-lo. Quan va començar la guerra, i el net va marxar, la tristor de la casa va ser massa feixuga de suportar.

—Ves amb compte, fill! Les guerres no són un joc! Ves amb compte, per l'amor de Déu —repetia al Jordi a la porta del mas. El padrí feia el cor fort encara que era conscient com el jovent malbarataria uns anys que ja no recuperarien. I això si tornaven al poble.

L'absència del Jordi va ser tan dura o més que la desaparició de la seua dona. I ja no va poder pair-ho. Cada dia preguntava si hi havia notícies del noi.

—No, encara no... Ja arribaran —li deia la Geno, de vegades pacient, de vegades intranquil·la.

Aleshores ell es recloïa a la seua cambra, tot just sortia pels menjars i progressivament es va separar del tot d'una vida que ja no era la seua i que ja no tolerava. Finalment, va poder descansar al costat de la Roser, potser l'espai que havia buscat des de feia mesos sense saber-ho.

I amb ells, sense la seua presència presidint la taula o treballant al tros, sense les seues advertències, sense els comentaris als àpats o les caminades al vespre... tota una època va desaparèixer.

La Genoveva recordava la sogra davant dels fogons, amb la cara roja per la calor, atrafegada, cuinant dos o tres plats alhora, patint perquè se li feia tard o perquè aquell dia el brou no tenia el gust que ella volia. Les presses que de vegades li entraven perquè no tenia el dinar preparat o la roba dels diumenges endreçada per anar a missa.

—Va, Geno, vinga! No vull que lo mossèn ens miro amb aquells ulls desagradables quan seguem al banc —exclamava.

I sempre rient. Sempre de bon humor. Fins que la malaltia la va visitar de sobte. I se la va emportar en un tres i no res davant la impotència de tots els que l'estimaven. Tanta il·lusió que li feia anar a votar a les eleccions

de febrer del 1936 i no hi va poder arribar. L'interès que tenia la família per votar el Front d'Esquerres va quedar deslluït pensant en ella. Hauria presidit la comitiva familiar, seguida del seu net, orgullosa de contribuir al “futur de Catalunya”, explicaria a qui la volgués sentir. Era el segon cop que les dones podien votar a l'Estat espanyol i, entre mossada i mossada, convencia altres dones del poble perquè anessin a l'ajuntament a votar. Algunes li responien que “era cosa dels homes” i la Roser, sense dir res, amb un gest prou explícit els assenyalava el cartell que havia posat en una de les parets i que les reclamava a participar a les eleccions. De seguida veus a favor i en contra s'aixecaven i la Roser, amb el seu somriure, plantejava una discussió de tema polític que era una novetat en aquella casa i en moltes de la contrada.

—Au, dones, no us quedeu al costat dels fogons, si us plau, no només servim per cuinar, natures! —exclamava picant l'ullet mentre els oferia unes llesques de pa amb tomata i uns trossos de truita de la millor samfaina de la comarca.

La Geno moltes vegades valorava que el seu fill Jordi amb aquelles ganes de canviar el món havia sortit a la padrina... “una dona avançada al seu temps”, sens dubte.

Tanmateix, quan Franco va declarar que la guerra havia acabat, els dos vells ja estaven morts i enterrats. Afectes i converses que no tornarien. La Genoveva i el Marçal s'havien quedat sols. Amb els nois. El Jordi i la Cèlia.

Però el Jordi...

La guerra!, va deplorar la Geno amb un sospir que li sortia del fons del pit. Qui s'havia de pensar aquell diumenge quan el Marçal li va preguntar si es volia casar amb ella, només sortir de la missa de la Festa Major, que els plans que havien bastit agafats de les mans i desitjant-se amb la mirada es fondrien com bombolles de sabó.

A les festes del poble hi acudia molt jovent. Eren ocasions en què noies en edat de casar es mostraven als solters

de les rodalies i s'aprofitava per pactar matrimonis entre les famílies que residien a la zona. Hi havia ball i ratafia i delicioses coques de llardons però sobretot hi havia les mares que vigilaven de ben a prop les seues filles perquè no fessin Pasqua abans de Rams.

La Genoveva era una noia sol·licitada. Potser era massa prima, els ulls petits en excés, la boca una mica fina... però quan posava l'esguard sobre algun dels nois que la rondaven, aquest tenia la sensació que no es volia separar d'ella, que gairebé no podia respirar, i que un dels llocs privilegiats de la plaça era al seu costat. Molts pretendents se li insinuaven si bé feia dies que només desitjava l'hereu dels Capdevila. Ben plantat, amb fama de molt treballador i amb un somriure trist que l'enamorava.

—És un bon partit, Geno —l'animaven les noies del poble veient que els dos joves s'intercanviaven les mirades en sortir de missa o quan el Marçal s'atrevia a ballar amb ella.

El Marçal li feia el pes. Si el tenia a prop, el seu cor batejava amb més força, la pell se li eriçava, els llavis desitjaven omplir-lo de petons. A la Geno l'endolcien unes sensacions encobertes fins aleshores, però només eren amb ell perquè quan altres nois se li acostaven, aquesta mena d'atabalament emocional no existia.

Així que, quan el jove li va insinuar tímidament que li semblaria que els seus pares visitessin la seua mare, vídua des que ella era una criatura, per demanar-la, ella li va fer que sí amb el cap, envaïda per un sobtat enrojolament, que no li permetia ni parlar.

La guerra!, va tornar a sospirar. Tot ho va capgirar.

El Jordi, amb només vint anys, va ser cridat al front i malgrat que el Marçal es va poder quedar al poble per l'edat, el desconsol i la desesperació per la sort del seu fill els van assetjar tots els segons del dia des que el van acomiadar a la plaça del poble cap a un demà incert. Ni els ànims del noi ni el seu optimisme van minvar la por de no tornar-lo a veure més.

© Montse Sanjuan Oriol, 2020
© d'aquesta edició: Pagès Editors, SL, 2020
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat
Primera edició: febrer de 2020
ISBN: 978-84-1303-165-1
DL: L 80-2020
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, SL
www.bobala.cat

◀ imprès a **Lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.